

Zarys dziejów miasta

Kłodawy

Kłodawa położona jest w centralnej części Polski na terenie byłego województwa konińskiego w odległości 20 km na północny wschód od Koła. Obecnie, po reformie administracyjnej z 1999 r. wchodzi w skład województwa wielkopolskiego. Przez Kłodawę przepływa rzeka Rgielewka, będąca prawny dopływem Warty. Kłodawa znajduje się w regionie atrakcyjnym pod względem gospodarczym łączącym bogactwa naturalne z glebami o dużych walorach bonitacyjnych. Najstarsze dzieje Kłodawy należy wiązać ze starą częścią miasta, a mianowicie z tzw. Starą Kłodawą. Była to niewielka osada wiejska, której datę powstania trudno określić. Znaleźiska archeologicznej wskazują jednak, iż początki osady sięgają prawdopodobnie V wieku p.n.e. Wiadomo jest zaś na pewno, że zaczątkiem osady były wielkie lasy. Słynny badacz ziemi kłodawskiej Rawita –Witanoski tak bowiem pisał w swej książce „O Kłodawie i jej okolicach ...”: *„W pierwotnej przeddziejowej dobie, gdzie dziś leży miasteczko Kłodawa, a przebiegający przez nią dogą bita, kaliska ożywiania ciągłym ruchem okolicę, była kraina leśna, której głuszę przerywał chyba szum skrzydeł gnieźdzących się w konarach drzew ptactwa, lub pomruk dzikiego zwierza, kryjąca się w odstępach puszczy. Nieliczny mieszkaniec tych lasów najchętniej osiadał ponad brzegami bieżącej wody, która prócz pożywienia, dawała mu możliwość porozumienia się z sąsiadami...”*.

Nazwa Kłodawa pochodzi od wyrazu „kłoda”, oznaczającego niegdyś legowisko zwierzyny leśnej, zawałone drzewa i pilnowane przez chłopów, zw. zakładnikami. Nazwę miejscowości wzmiankują dokumenty już z 1193 roku, w którym Kłodawa pisana była w języku łacińskim jako CLODAVA.

W dniu 9 sierpnia 1430 roku w miejscowości Wolborz, wigilię Św. Wawrzyńca król Władysław Jagiełło nadał Kłodawie długo oczekiwane prawa magdeburskie. Odtąd Kłodawa stała się miastem zarządzanym przez wójta, który był jednocześnie przewodniczącym sądu. Prawdopodobnie jeszcze w tym samym czasie Władysław Jagiełło podarował Kłodawie własny herb oraz prawo wybudowania gmachu ratusza. Wspomniany wyżej herb przedstawiał bramę o dwóch wieżach z otwartymi wrotami dla handlu z napisem nad rysunkiem „Sigillum Civitatis Kłodawa”. Wzmógłony rozkwit przeżyło miasto za panowaniem Kazimierza

Jagiełłończyka, do czego walenie przyczynił się sam król. Na zjeździe w Piotrkowie w 1455 roku zwolnił on mieszkańców Kłodawy od wszelkich ceł i opłaty targowych, co przyczyniło się do wzrostu liczby mieszczan i ich zamożności. To z kolei spowodowało, że Kłodawa stała się drugim co do wielkości miastem ówczesnego województwa, ustępując jedynie jego stolicy, czyli Łęczycy.

Wiek XVI charakteryzował się największym rozwojem kulturalnym i gospodarczym miasta. Główną przyczyną wzrostu gospodarczego było to, że wtedy przebiegła międzynarodowa droga handlowa łącząca Niemcy z Litwą i Rusią, a także krzyżował się szlak z Łęczycy do Torunia i Gdańska. Miejscowa ludzkość obsługując przejezdnych handlarzy bogaciła się w bardzo szybkim tempie. Kłodawa liczyła wówczas 2500 mieszkańców i była jedynym z większych miast Wielkopolski. Dla porównania Poznań liczył w tym w tym samym czasie 9000 mieszkańców, Kalisz – 2700, a Koło – 1100.

Rozwój kulturalny Kłodawy dokonywał się już na przestrzeni XVI wieku dzięki miejscowości szkolnictwu, a dokładniej dzięki miejscowości kolegiacie. W 1420 roku Władysław Jagiełło przekazał ją w ręce kanoników regularnych laterańskich. Ci natomiast stworzyli z niej szkołę kolegiacką, do której świetności przyczynił się głównie Sędziwój z Czechła, kanonik gnieźnieński, prof. Akademii Krakowskiej. Będąc proboszczem kolegiaty stworzył tam księgozbiór, który zaliczany był do ważniejszych zbiorów bibliotecznych średniowiecznej Wielkopolski. Księgozbiór ten posiada m.in. kopię kroniki Galla Anonima. Sędziwój z Czechła przyczynił się również do tego, że szkoła kolegiacka została uznana za filię Akademii Krakowskiej. Istniała ona do 1752 roku i zyskała ogromne znaczenie w całym kraju. Wraz w rozkwitem gospodarczym i naukowym miasta Kłodawy można też zaobserwować wysoko rozwinięty poziom kultury materialnej tego środowiska. Za panowaniem Jagiellonów na terenie miasta powstały kolejno: szpital miejski, łaźnia, studia pośrodku rynku, młyn i wiatraki zbożowe.

Kłodawa w czasach najdawniejszych przeżyła zarówno dobre jak i złe chwile. Po okresie dobrego rozwoju nastąpił okres mniej pomyślny – wiek XVII. W 1650 roku na Polskę napadli Szwedzi, którzy pod wodzą Karola Gustawa wkroczyli również na teren Kłodawy. Pomimo zaciętej obrony mieszczan miasto zostało zdobyte. Najeźdźcy wymordowali wówczas część ludności i spalili większość stojących tam domów, łącznie z kolegiatą i klasztorem kanoników regularnych. Do tego miasto zostało obciążone wyjątkowo uciążliwą kontrybucją wojenną. O rozmiarach zniszczeń świadczy fakt, że na 700 domów w mieście ocalało zaledwie 100. W latach 1657-1658 miasto nawiedziła zaraza, a w 1659 roku Kłodawę zniszczył uciążliwy pobyt wojsk niemieckich cesarza Ferdynanda . Do dalszego upadku miasta przyczyniły się rozbiory, które nawiedziły nasz kraj pod koniec XVIII wieku. 11 IV

1793 roku na mocy manifestu króla pruskiego Fryderyka Wilhelma część Wielkopolski Wschodniej wraz z Kłodawą została przyłączona do państwa pruskiego. Ten drugi rozbiór Polski zapoczątkował okres niewoli narodowej dla miast, który trwał 125 lat. Wraz z początkiem okupacji pruskiej do Kłodawy zaczęła napływać duża liczba urzędników i rzemieślników niemieckich oraz znaczna rzesza kupców pochodzenia żydowskiego. Władze pruskie wydały wiele uwłaczających ludzkiej godności rozporządzeń. Wśród nich był m.in. zakaz grzebania zmarłych w kościołach lub w ich pobliżu. 24 marca 1794 roku wybuchło Powstanie Kościuszkowskie, które początkowo nie objęło Wielkopolski. W województwie kaliskim i łęczyckim insurekcja rozpoczęła się 22 sierpnia 1794 roku. Na czele kościuszkowskich oddziałów bojowych w Wielkopolsce Wschodniej stanął gen. Franciszek Ksawery Dąbrowski. Oddziały jemu podległe walczyły z wojskami pruskimi w rejonie miasta Konina i miasta Koła. Dwukrotnie miał miejsce bój pościgowy z Prusakami w okolicach Kłodawy. Ponadto w mieście doszło do połączenia głównych sił powstańczych dowodzonych przez gen. J.H. Dąbrowskiego i gen. Madalińskiego.

Kłodawianie zdołali wyzwolić się spod panowania pruskiego. Było to w 1806 roku, kiedy to wojska gen. Napoleona Bonaparte pokonały Prusaków w bitwie pod Jeną, a następnie oswobodziły ziemię Wielkopolski Wschodniej. Odtąd aż do 1813 roku Kłodawa należała do Księstwa Warszawskiego, podnosząc się powoli z uczynionych przez zaborcę zniszczeń. Chociaż Francuzi przebywali w Kłodawie tylko jeden rok (1812) to i tak przyczynili się do zastoju w dalszej odbudowie miasta. Klasztory zamieniano na koszary, w kościele po kolegiackim urządzony magazyn dla koni spowodował ostateczny upadek pamiątkowego gmachu. Co więcej każda rodzina musiała utrzymać przez cały ten okres jednego żołnierza francuskiego. Po klęsce Napoleona Bonaparte, w 1813 roku Kłodawa została zajęta przez wojska rosyjskie, a w 1815 roku znalazła się w Królestwie Polskim, w województwie kaliskim, Rosjanie panowali w Kłodawie przeszło 100 lat (1813-1918). Miejscowa ludność nie pozostała jednak obojętna wobec rządów carskich. W ślad za innymi miastami zaboru również i kłodawianie organizowali demonstracje (8 i 9 IV 1881r), które miały wyraźnie antyrządowy i antycarski charakter. Mieszkańcy miasta brali też udział w Powstaniu Styczniowym. W okresie tym przez Kłodawę przemaszerował znaczny oddział wojska rosyjskiego pod dowództwem gen. Kostandy, liczący 1500 piechoty i 70 jazdy. Dnia 29 kwietnia 1863 roku oddział ten zaskoczył i pokonał polski oddział powstańczy francuskiego oficera Jung de Blunkenheima pod Nowinami Brodowskimi. Natomiast 8 lutego 1863 roku doszło do zwycięskiej potyczki grupy powstańczej K. Mieleckiego nad Rosjanami w pobliskim Przedczu. Powstanie Styczniowe miało poważny wpływ na dalsze losy miasta Kłodawa. Za udział jej mieszkańców w powstaniu, rząd carski pozbawił Kłodawę w 1867

roku praw miejskich, zniżając ją jednocześnie do rangi zwykłej osady bez jakichkolwiek szans rozwojowych. Dopiero wybuch I wojny światowej zmusił Rosjan do opuszczenia miasta. Był to listopad 1814 rok, nowymi okupantami miasta zostali Niemcy. Kłodawa uwolniła się od ich panowania 9 II 1928 roku dzięki kłodawskiej sekcji Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), która dzień wcześniej przeprowadziła zwycięską akcję zbrojną. W czasie jej trwania kłodawscy peowiaci otoczyli zbrojną placówkę niemiecką, która mieściła się w budynku poczty. W następnej kolejności zażądano od okupanta kapitulacji i złożenia broni. Niemcy co prawda odmówili, ale po krótkiej wymianie ognia wycofali się do Koła. Kłodawscy peowiaci przygotowywali się do wyżej wspomnianej akcji przez wiele miesięcy. Gromadzoną broń skrywano w piwnicy obywatela Sierakowskiego, znajdującej się przy ulicy Warszawskiej. Ćwiczenia i szkolenia bojowe prowadzono zaś na łąkach miejskich za pobliskim cmentarzem. Komendantem licznej 40 osób sekcji był obywatel Polak z Koła, a czołową rolę w sekcji odgrywali: Trzaskalski, Rozdębski, Woltersdorf, Kantorski, Zarębski, Michalski, Bińkowski i Kubiak.

Warto wspomnieć, że mieszkańcy miasta walczyli również w Legionach Polskich. Byli to, między innymi, obywatele: Ochędalski, Dancewicz, Woltesdorf i Dynicz. Ponadto wielu kłodawian brało udział w wojnie polsko – radzieckiej z lat 1920 – 1921.

Po zakończeniu I wojny światowej kłodawianie po raz kolejny zaczęli odbudowywać swoje miasto ze zniszczeń. Duży wpływ na tę odbudowę miało na pewno odzyskanie w 1925 roku praw miejskich. Na terenie Kłodawy wykonano wiele istotnych prac, które przyczyniły się do poprawy warunków bytowych miasta. Przeprowadzono m.in. elektryfikację miasta i komensację dróg, zakładano nowe budynki i chodniki. Odbudowano też zniszczone budynki i postawiono całkiem nowe, jak np. budynek Urzędu Gminy przy ul. Bierzwieńskiej. Rolnicy wspólnie z mieszkańcami miasta zakładali pierwsze placówki spółdzielcze. Głównymi punktami pracy kłodawian stały się młyn zbożowy i cegielnia.

W całym okresie międzywojennym Kłodawa była miastem, w którym ludność utrzymywała się głównie z rzemiosła, handlu oraz okolicznego rolnictwa.

Należy wspomnieć, że znaczny wpływ na rozwój miasta miało uruchomienie linii kolejowej pomiędzy Kutnem, Kołem i Strzałkowem. Dzięki temu Kłodawa zdobyła bezpośrednie połączenie kolejowe z Warszawą i Poznaniem.

W czasie II wojny światowej w 1939 roku w Kłodawie i okolicy stacjonowały polskie oddziały wojskowe, przygotowujące się do bitwy nad Bzurą. Były to głównie Armia „Poznań” i „Pomorze”. 7 września 1939 roku na terenie gminy we wsi Leszcze mieścił się sztab Armii „Poznań”, którego dowódcą był gen. Tadeusz Kutrzeba. 12 września 1939 roku mieszkańców miasta bronił pododdział Wojska Polskiego, wchodzący w skład

Wągrowieckiego Batalionu Obrony Narodowej. Podczas ataku samolotów niemieckich życie straciło czterech żołnierzy. W czasie okupacji hitlerowskiej najwięcej wycierpiała w Kłodawie ludność żydowska, którą wywożono do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Łącznie w ramach polityki eksterminacyjnej okupanta śmierć poniosło około 1500 Żydów. Zakładnicy wyznaczeni przez Niemców zostali wymordowani w lesie szuchowskim koło Chełmna. Wśród nich byli: Tadeusz Kędzierski, Jan Lewiński, Aleksander Trzaskalski i inni. Część polskich mieszkańców miasta Kłodawy wysiedlono do Generalnej Guberni. Pomimo to kłodawianie powadzili aktywną działalność antyhitlerowską. Już w połowie listopada 1939 roku powstała na terenie miasta tajna organizacja Polaków, należąca do sieci konspiracyjnej powiatu kolskiego. Twórcami i organizatorami konspiracji kłodawskiej byli: Józef Rzymki, Władysław Kapica i Tadeusz Kędzierski. Kłodawa została wyzwolona spod okupacji hitlerowskiej 20 stycznia 1945 roku za sprawą oddziałów Armii Czerwonej. Z chwilą zakończenia II wojny światowej profil gospodarki miasta nie odbiegał zbytnio od tego, który ukształtował się w okresie poprzedzającym tę wojnę. Ludzie w dalszym ciągu zajmowali się rzemiosłem, handlem oraz rolnictwem. Wielką zmianę przyniósł dopiero rok 1949, kiedy powzięto decyzję o budowie kopalni. Powyższa data wyznaczała początek najnowszych dziejów miasta Kłodawy.

Zabytki historyczne

1. Podklasztony Kościół w Kłodawie
2. Dziedziniec klasztorny w kościele parafialnym
3. Drewniany kościółek cmentarny w Kłodawie
4. Ratusz Miejski w Kłodawie – obecnie Komisariat Policji
5. Budynek najstarszej szkoły w Kłodawie- obecnie Gimnazjum nr 1 w Kłodawie

Miejsca pamięci narodowej miasta

1. Tablica na grobowcu włodawskiego uczestnika Powstania Styczniowego 1863-1864, Rocha Szurgocińskiego.
2. Pomnik ku czci poległych i pomordowanych mieszkańców Kłodawy w latach 1939 – 1945.
3. Tablica na pomniku ku czci żołnierzy polskich pochodzących z Kłodawy i okolic poległych w walce z hitlerowskim najeźdźcą.